

Stevan Vuković

Kultura kao bolest

U knjizi *Sida i njene metafore*, Suzan Sontag na vrlo racionalan način opisuje kontekste u kojima se najčešće taj po njenom mišljenju puki naziv za najtežu savremenu bolest ispostavlja kao zgodna metafora za neke kulturne i istorijske procese i pojave. Njena namera je pri tome demistifikatorska, ona pokušava tu bolest svesti na njenu biološku osnovu, demetaforizovati, odnosno učiniti ono što (sasvim apsurdno) metaforično naziva 'isterivanjem đavola zavodljivosti metaforičkog razmišljanja'. Rezultat te analize je, naravno, samo zamena jednog registra u kojem se metaforizacija vrši (kulturološkog, pre svega) drugim (prvenstveno biološko-medicinskim), ali neki njeni aspekti mogu delovati inspirativno, upravo za neke šire kulturološke analize. Navešću stoga određenje 'sida-ponašanja', kako je dato u pomenutom tekstu: 'Sida-ponašanje je stimulativno i deo je većeg, zahvalnog povratka onome što se 'vidi' kao konvencija, kao vraćanje spoljašnjosti i pejzažu, tonalitету i melodiji, zapletu i karakteru i drugim prilično hvaljenim neprihvatljivostima teškog modernizma u umetnosti'.

Ukoliko se posmatra američka kulturna i politička scena, sida-ponašanje se može detektovati u 'kulturnoj borbi' (Sontagova upotrebljava za to nemački izraz 'Kulturkampf') neokonzervativaca protiv tekovina liberalizma šezdesetih godina, izraženoj kroz vraćanje tradicionalnim američkim vrednostima i pojačan strah od nekontrolisane zagađenosti, kao i stalne migracije iz Trećeg sveta. Prebacimo li to na naše prostore, kao tipično 'sida-ponašanje' nalazimo takozvanu kulturnu kampanju Ministarstva za kulturu Republike Srbije.

Jedan od najbanalnijih plakata, štampanih u svrhu širenja te skupe kampanje, predstavlja fotografiju žabe kojoj je kompjuterskom intervencijom dodata mala kruna (na dovoljno amaterski način da taj kontrast živog i 'veštački generisanog' prosto bude oči), uz parolu 'Samo jednom se ljubi' i kratak tekst koji glasi: 'Ponekad je samo jedan dodir kulture dovoljan da preobrazi našu stvarnost'. Sasvim je očigledno da se ovde o kulturi govori kao o nekoj pogubnoj zaraznoj bolesti, s kojom svaki dodir potpuno preobražava našu stvarnost i biva posljednji ('Samo jednom se ljubi'). Tako nešto svakako nije novo ni originalno – mnogi su već genijalnost, koja se smatra duhom pokretačem neke kulturne sredine, tumačili kao posledicu neke neizlečive bolesti; uzmimo kao primer samo tezu o 'spiroheti genialis' u *Doktoru Faustusu* Tomasa Mana, ili autobiografske napomene E. M. Siorana o sifilisu i očekivanju književničke slave. Mnogi su dakle povezivali kulturu i bolest, ali retko ko toliko isprazno i banalno tako da se nameće zaključak da se taj sloj cele priče o srpskoj kulturnoj obnovi pre nametnuo iz podsvesti 'stručnjaka' koji su taj program stvarali nego iz nekog racionalno pripremanog koncepta. A podsvest tih novih 'stvaralaca srpske kulture' bi morala još uvek (bez obzira na površinske promene kurseva na srpskoj javnoj sceni) nositi koncept kulture kao virusa koji slabi telo jednog nepokolebljivog ratničkog naroda, 'većitog pobjednika u ratu, a gubitnika u miru' i to do potpunog gubitka imuniteta.

Plakati beogradskog likovnog umetnika Dejana Grbe pokazuju tu potiskivanu, latentnu stranu velikog srpskog 'kulturkampfa' ('kampf', odnosno borba, tu nije nikako prejaka reč, jer se kulturna kampanja i predstavlja kao borba protiv kiča). Serija plakata koja propagira slogan 'Lepše je sa sidom' i najavljuje deceniju side, od 1995 do 2005 godine, u potpunosti simulira način strukturiranja poruke koju koristi Ministarstvo za kulturu Srbije, samo što reč 'kultura' zamjenjuje reč 'sida'. Plakati su urađeni krajnje profesionalno, mnogo profesionalnije nego oni koje štampa Ministarstvo, samo što nose duboko ciničnu i subverzivnu poruku. Oni ne pružaju neki neposredni i na prvi pogled čitljivi javni protest i kritiku društva,

kao što je to slučaj sa sličnim radovima američkih umetnica iz osamdesetih godina (Barbara Kruger i Jenny Holzer), niti nastupaju iz neke lične perspektive marginalizovanosti i odbačenosti, kao, recimo, plakati beogradske grupe Škart, već iznutra, preuzimajući i koristeći već zadate klišee, ali puneći ih novim, zbunjujućim sadržajima.

Na tim plakatima (od kojih je jedan ovde reprodukovano u umanjenom obliku) zbunjuje i to što se za navedene osobe ne zna pouzdano da li su zaražene tom bolešću, a ni tačan smisao propagiranja smrtno bolesti zarad kreativnog života i preseljenja u 'virtualnu besmrtnost'. Posmatrali mi sve to kao put do efekta razotuđenosti, ili kao puku igrariju kontekstima, ono što nam se nameće kao sigurna posledica takvog rada na posmatrača je povećanje pažnje i budnosti pri susretu sa bilo kakvim sledećim plakatom. A takva pažnja, koja je vidno izostala krajem osamdesetih godina kada su kamiondžije počele da lepe plakate Slobodana Miloševića, i SPS-a, preko postera golih lepotica na svojim kabinama, dobro će doći sada kada se preko postera već krajnje vešto stilizovanih folk zvezda lepe neverovatno kič posteru za kampanju borbe protiv kiča. Što bi se u oba slučaja po Suzan Sontag moglo nazvati 'sida-ponašanjem'.

Stevan Vuković, *Kultura kao bolest*, Monitor, Podgorica, petak, 2 jun 1995.